

МИКОЛАЇВСЬКИЙ МОРСЬКИЙ ДЕСАНТ ПІД КОМАНДУВАННЯМ К.Ф. ОЛЬШАНСЬКОГО (25–28 БЕРЕЗНЯ 1944 р.): ПОДВИГ ЧИ ТРАГЕДІЯ МІФУ?

У статті проаналізовано передумови проведення, хід і результативність Миколаївського морського десанту під командуванням К.Ф. Ольшанського (25–28 березня 1944 р.) у контексті Одеської наступальної операції. З'ясовані прорахунки командування 28-ї армії та 384-го окремого батальйону морської піхоти у плануванні та проведенні операції, що призвели до загибелі десанту. Уточнений кількісний та етнічний склад загону морських піхотинців. Порушено проблему фальсифікації документів про присвоєння звання Героя Радянського Союзу 12 особам, які не мали стосунку до десантної операції.

Ключові слова: Миколаївський морський десант, Одеська наступальна операція, 28-ма армія, 384-й окремих батальйон морської піхоти, загін морських піхотинців.

Військові дії на Чорному морі, досвід оперативно-стратегічного застосування батальйонів морської піхоти в оборонних і наступальних операціях Військово-Морського флоту (далі – ВМФ) і Робочо-селянської Червоної армії (далі – РСЧА) є недостатньо вивченими у вітчизняній історіографії сторінками Другої світової війни. Морськими піхотинцями Чорноморського флоту (далі – ЧФ) ВМФ СРСР за період 1941–1944 рр. було здійснено понад 80 десантних операцій у тил супротивника, проте легендарними вважаються дві з них: Новоросійський десант під командуванням Цезаря Кунікова та Миколаївський десант під командуванням Костянтина Ольшанського (68 учасникам останнього було присвоєно звання Героя Радянського Союзу). Постановка проблеми дослідження викликана дискурсом сучасної історичної науки навколо історії Миколаївського десанту 25–28 березня 1944 р. у контексті Одеської наступальної операції 26 березня – 14 квітня 1944 р., необхідністю уникнення фальсифікацій радянської історіографії та нових інтерпретацій підготовки, ходу і результативності вказаної десантної операції.

На відміну від досліджень радянського періоду, більшість яких розкриває виключно героїчні аспекти Миколаївського морського десанту 25–28 березня

1944 р., історіографія пострадянського простору вдалася до переосмислення стратегій і тактик супротивників, інтерпретації нових фактів, аналізу альтернативних точок зору, пов'язаних із відповідальністю командування 3-го Українського фронту, 28-ї армії, 384-го окремого батальйону морської піхоти (далі – ОБМП) за трагедію Миколаївського десанту [2; 4; 6; 9; 10; 13; 16]. Зняття грифа «секретно» з частини документів Центрального архіву Міністерства оборони Російської Федерації (ЦАМО РФ, м. Подольськ) і Центрального військово-морського архіву (ЦВМА, м. Гатчина) вплинуло на формування інших позицій щодо причин трагедії десанту в працях сучасних українських дослідників М.І. Божаткіна, Г.І. Ванеєва, В.М. Грицюка, Ю.І. Прохватолюва, В.І. Циганова [8; 9; 10; 15; 28; 32; 33].

Журналістська група Харківської пошуково-дослідницької організації «Альтруїст» порушує питання про «фатальний критерій командарма Гречкіна» – командувача 28-ї армії у складі 3-го Українського фронту, який був підпорядкований 384-й ОБМП під командуванням Ф.Є. Котанова, з морських піхотинців якого формувався Миколаївський десант 28-річного старшого лейтенанта К.Ф. Ольшанського [14]. Авторами доведено, що нашвидку спланована, всупереч планам Ставки Верховного головнокомандування (далі – СВГК), ризикована висадка «десанту смертників» у Миколаївському порту, «нашпигованому» німецькими частинами, була останньою спробою О.О. Гречкіна врятувати армію від переформування і залишитися на посаді командарма. Недостатнє матеріальне та збройне забезпечення десанту, відсутність артилерійської та авіаційної підтримки згубно позначилися на ході операції і призвели до практично повного знищення легендарного десанту. Аналогічною критичною позицією щодо героїзації подвигу ольшанців, розвінчанням фальсифікацій радянської історіографії відзначені монографії українського історика В.І. Циганова [32; 33].

Сучасні російські дослідники ґрунтовно займаються вивченням різних аспектів військово-морського мистецтва, організації та проведення десантних операцій періоду Другої світової війни на Азовському і Чорному морях. У своєму науково-дослідницькому пошуку ми спиралися на праці О. Артюшенка, Б. Нікольського, Ю. Решетника, які супроводжуються картографічними та документальними джерелами, що збільшує їх наукову цінність [3; 27; 29]. Окремих аспектів проблематики нашого дослідження торкалися представники німецької історичної школи – Ю. Майстер, Ф. Руге [23; 30], аналізуючи морські десантні операції періоду Другої світової війни. Однак, незважаючи на наявність наукових і науково-публіцистичних праць, присвячених Миколаївському морському десанту, деякі аспекти проблематики залишаються недостатньо вивченими, зокрема біографія командира десантного загону К.Ф. Ольшанського, характеристика кількісного та етнічного складу десанту, прорахунки командування 28-ї армії і 384-го ОБМП під час планування та проведення військової операції.

Мета нашого дослідження – проаналізувати передумови проведення, хід і результативність бойових дій Миколаївського десанту під командуванням К.Ф. Ольшанського (25–28 березня 1944 р.). Завдання: з'ясувати недоліки

командування 384-го ОБМП у плануванні та проведенні десантної операції; виявити тактичні прорахунки командування 28-ї армії, що призвели до загибелі десанту; уточнити кількісний та етнічний склад десантного загону; підняти проблему фальсифікації документів на присвоєння звання Героя Радянського Союзу 12 особам, які не мали стосунків до десантної операції.

Після проведення Нікопольсько-Криворізької наступальної операції (30 січня – 29 лютого 1944 р.) і ліквідації німецького плацдарму на лівому березі р. Дніпро силами військ 3-го Українського фронту (командувач – генерал армії Р.Я. Малиновський) і 4-го Українського фронту (командувач – генерал армії Ф.І. Толбухін) радянські війська вийшли на р. Інгулець, розгорнувши наступ на миколаївсько-одеському напрямі. Одеська операція (26 березня – 14 квітня 1944 р.) планувалася як військова операція 3-го Українського фронту за сприяння сил ЧФ під командуванням адмірала Ф.С. Октябрьського. Її завданням був розгром німецьких частин групи армій «Південь» (командувач – генерал-фельдмаршал Е. фон Манштейн) між річками Південний Буг і Дністер, визволення північно-західного побережжя Чорного моря разом із містами-портами Миколаєвом, Одесою та виходом на лінію державного кордону СРСР із Румунією [15, 118].

6-18 березня 1944 р. для розгрому сил Вермахту в межиріччі Інгульця і Південного Бугу війська 3-го Українського фронту провели Березнегувато-Снігурівську наступальну операцію і підійшли до Миколаєва [3]. 12 березня 1944 р. Верховний головнокомандувач Й.В. Сталін видав наказ № 220050, що зобов'язував командувача 3-го Українського фронту Р.Я. Малиновського «...переслідувати відступаючого супротивника, не допустити його виходу за р. Південний Буг на ділянці Костянтинівка – Вознесенськ – Нова Одеса, щоб не дати можливість організувати на р. Південний Буг оборону. Міста Миколаїв і Херсон звільнити з ходу» [14, 95].

384-й ОБМП, що знаходився в підпорядкуванні Очаківської військово-морської бази ЧФ (командувач – контр-адмірал Д.Д. Вдовиченко) брав участь у військових операціях у складі 3-го Українського фронту, на лівому крилі. З листа командира 384-го ОБМП майора Ф.Є. Котанова: «На Миколаїв ми наступали лівіше 1-го УРу (укріпленого району), вздовж лівого берега р. Південний Буг; наш батальйон підставив лівий фланг супротивнику, що було особливо небезпечним» [20, 54].

На східних рубежах до Миколаєва сили Вермахту створили глибоко ешелоновану могутню лінію оборони, що пересікала півострів між р. Інгул і Бузьким лиманом і проходила по східних окраїнах міста [24, 652]. Після падіння Нікопольського плацдарму Манштейну вдалося створити дві «фортеці»: одну – в середній течії р. Інгулець – притоки Дніпра в районі населених пунктів Зелена – Андріївка – Широке – Гороховатка – Інгулець – Михайлівка – Володимирівка – Благодатне – Червоне; другу – в нижній течії р. Південний Буг, у районі м. Миколаїв, гарнізон якого складався з частин 6-ї німецької армії під командуванням

К. Холлідта [14, 84]. На підступах до Миколаєва супротивник побудував міський обвід із чотирьох оборонних рубежів [32, 124]. Оборону утримували 370, 79 і 304-та німецькі піхотні дивізії, 24-та піхотна румунська дивізія, три батальйони 999-го фортечного полку, чотири охоронних батальйони, два стрілецьких батальйони. У самому Миколаєві стояв гарнізон військ СС. Із правого берега Південного Бугу артилерійським і мінометним вогнем підтримували німецький гарнізон 5-та авіадивізія, 15-та польова дивізія, 164-й будівельний полк із 1002-м штрафним батальйоном 4-ї румунської армії [32, 125]. Стійкою обороною вони намагалися виграти час для евакуації з Миколаєва промислового обладнання, запасів сировини, продовольства.

Аналізуючи документ № 0349 від 17 травня 1944 р. «Миколаївська військова операція 28-ї армії 16–28 березня 1944 р.» – звіт про причини невиконання завдання СВГК – «взяти Миколаїв з ходу», знаходимо основні докази: «Спеціального плану операції не розроблялося. Закінчивши звільнення від супротивника Херсона, армія отримала завдання переслідування в напрямі Миколаєва його відступаючих частин і захоплення порту... Допоміжний удар через р. Південний Буг із завданням обходу Миколаєва з півдня і нейтралізації переправ на захід від міста здійснений не був через несвоєчасне підтягування засобів для переправи з р. Дніпро і відсутність таких на р. Південний Буг... Географічне становище Миколаєва в закруті р. Південний Буг робило неможливим обхід міста з суші» [14, 97]. Успішна висадка десанту в німецькому тилу могла реабілітувати репутацію командувача 28-ї армії О.О. Гречкіна, який знаходився «під прицілом» СВГК: Й.В. Сталін пам'ятав трагічні результати десантної операції в лютому 1943 р. під Новоросійськом (одна з десантних груп входила до складу 18-ї армії, якою на той час командував Гречкін) і використання 384-го ОБМП не за призначенням – у сухопутних операціях [14, 105]. У спогадах командира 384-го ОБМП Ф.Є. Котанова знаходимо опис його зустрічі з командувачем 28-ї армії напередодні висадки десанту К.Ф. Ольшанського: «Нарком ваш, адмірал Кузнецов, обурюється, чому з сухопутного фронту в госпіталь поступають морські піхотинці. Треба вислати десант у Миколаївський порт. Наші зусилля оволодіння містом із суші не увінчалися успіхом» [20, 78].

Отже, в умовах весняного бездоріжжя сконцентрувати радянські війська навколо Миколаєва виявилось вкрай важким завданням. Кілька спроб взяти місто-порт «з ходу» не принесли позитивних результатів. Тому командування 28-ї армії, яка наступала від с. Богоявленського, взялося за реалізацію плану з висадки десанту в районі Миколаївського порту, перед яким стояло завдання: по-перше, раптовим ударом по супротивнику викликати паніку; по-друге, зірвати знищення ворогом портових будівель.

За період 1941–1944 рр. ЧФ було висаджено понад 80 десантів морської піхоти, які мали різний результат [7, 216]. Проте не завжди історія пам'ятає спроби морських десантів у тил супротивника, що закінчувалися невдачами. Зокрема, з опублікованого документа ЦВМА № 0086 від 8 квітня 1944 р. дізнаємося про те,

що 24 березня 1944 р. була перша спроба відправити морський десант у Николаївський порт: «24 березня о 21:00 загін десантників у кількості 100 осіб під командуванням старшого лейтенанта Ольшанського вийшов до причалу Богоявленськ на посадку. Через неорганізованість плавзасобів не було. Замість човнів запропонували йти на квадратних понтонах, які зовсім не управлялися, і армійська прислуга не могла їх вести проти течії за наміченим курсом. Десант у ту ніч не вийшов» [14, 105].

Відповідно до наказу № 005/оп по 384-му ОБМП майора Ф.Є. Котанова від 25 березня 1944 р., «супротивник з боями відійшов до Николаєва і зайняв оборону в с. Широка Балка вздовж залізниці до берега р. Південний Буг з метою стримати просування військ РСЧА, евакуації своїх військ і мирного населення Николаєва. З фронту сусідні частини 1-го гвардійського УРу і 295-ї стрілецької дивізії отримали завдання оволодіти Широкою Балкою і вийти на східну окраїну м. Николаєва» (див. Додаток 1) [33, 140].

Щодо висадки десанту морських піхотинців Котанов поставив завдання: «На підручних плавзасобах із переправи Богоявленськ висадити десантний загін у складі 67 чоловік у районі елеватора з завданням нанести удар по німецькій обороні з тилу, з'єднатися з частинами РСЧА. Десантному загону старшого лейтенанта Ольшанського в ніч з 25 на 26 березня 1944 р. висадитися десантом у районі елеватора. Час посадки – 20:00 25 березня. Час висадки – 05:00 26 березня» [33, 140]. Згідно з рішенням командування 384-го ОБМП (командира батальйону майора Ф.Є. Котанова, начальника штабу інженера-капітана А. Самаріна, заступника командира батальйону з політчастини майора С.В. Аряшева) десант очолив старший лейтенант К.Ф. Ольшанський (див. Додаток 2). За спогадами учасника десантної операції М.Я. Медведєва, «середнього зросту, худорлявий, завжди підтягнутий, вимогливий до себе, він відзначався вмінням швидко знаходити порозуміння з людьми. Ці людські якості і особиста хоробрість, вміння швидко оцінювати обстановку в бою, правильно прийняти рішення і довести його до кінця завоювали стійкий авторитет у батальйоні» [25, 24].

Десантний загін формувався К. Ольшанським за добровільним принципом. Начальник зв'язку 1-го гвардійського УРу П.І. Нікулін у листі писав: «Бажаючих було більше 75 осіб. Майор Котанов відібрав 55 моряків (лімітували плавзасоби)» [8, 114]. У донесеннях розвідки вказувалося, що Николаївський порт замінований, тому командування вирішило включити до десанту групу саперів. Крім того, командувач 28-ї армії вирішив послати із загonom своїх особистих зв'язківців. Так до 55 моряків додалися 12 армійців [26]. Остаточний склад десантного загону був визначений в організаційному наказі № 006 командира 384-го ОБМП від 25 березня 1944 р.: «Для виконання бойового наказу по визволенню Николаєва сформувати десантний загін у кількості 67 осіб. Управління: командир загону – ст. л-т Ольшанський, заст. командира з політчастини – капітан Головльов, нач. штабу загону – л-т Волошко; зв'язківець командира загону – 1 особа; зв'язківець нач. штабу – 1 особа; санінструктор – 1 особа; дві рації – 6 осіб. Перша

бойова група: командир – мол. л-т Корда; розвідники – 1 особа; стрілки 1-ї стр. роти – 4 особи; кулеметники «ДП» 3 обслуги – 6 осіб; ПТР 2 рушниці – 4 особи; сапери – 6 осіб. Усього: 28. Друга бойова група: командир – мол. л-т Чумаченко; розвідники – 2 особи; стрілки 2-ї стр. роти – 4 особи; автоматники – 8 осіб; кулеметники «ДП» 2 обслуги – 4 особи; ПТР 1 обслуга – 2 особи; сапери – 6 осіб. Усього: 27. Загалом у загоні: 67 осіб» [33, 137]. Отже, згідно з наказом № 006, у десантну групу увійшли 55 моряків 384-го ОБМП, 12 саперів і зв'язківців 28-ї армії і провідник загону – місцевий рибалка А.І. Андреев. Темної штормової ночі з 25 на 26 березня 1944 р. десантний загін під командуванням К.Ф. Ольшанського на семи рибальських човнах вийшов із с. Богоявленське вгору за течією р. Південний Буг (див. Додаток 3).

Старі, наспіх відремонтовані човни почали протікати, доводилося безперервно вичерпувати холодну воду. Згідно зі спогадами командира понтонного взводу 44-го окремого понтонно-мостового батальйону М.К. Добріна, «...відер не вистачало – в хід пішли шапки, каски. Тілогрійки і ватні брюки, що наскрізь промокли, ускладнювали рухи. Загін ледве просувався проти течії, вітру і хвиль. Здіймати шум веслами було небезпечно: з берегів Південний Буг обстрілювався румунськими частинами. Коли перевантажені човни дійшли до Сіверсового маяка (в 2-х км на північ від Богоявленського), їх почало заливати водою» [4, 86]. Виписка з вахтового журналу радиста 384-го ОБМП О. Лютого від 25 березня 1944 р. допомагає розкрити сутність тих подій: «Позивні: “Меч” – рація десантного загону; “Якір” – радіостанція штабу батальйону. 21:50 – “Меч” – неможливо йти – заливає човни. 21:55 – “Меч” – неможливо йти – тонемо. 22:00 – “Якір” – вигрібайте воду, йти заданим маршрутом» [3]. Всупереч наказу Ф. Котанова, К. Ольшанський прийняв сміливе рішення – зняти “армійську прислугу” в кількості 12 осіб: офіцера зв'язку з однією рацією, саперів 57-го окремого інженерно-саперного батальйону та понтонерів 44-го понтонно-мостового батальйону 28-ї армії, яких використовували в якості гребців. У «Звіті про бойові дії 384-го ОБМП з 12 по 28 березня 1944 р.» цей епізод відображений так: «Через 2 км від Богоявленська човни почали інтенсивно наповнюватися водою. Загін повернув до берега, переформувався, зняв «армійську прислугу» з човнів і знову взяв курс на Миколаїв – в район елеватора» [14, 197].

Виписка з вахтового журналу радиста О. Лютого від 26 березня свідчить: «01:32 – “Меч” – проходжу ворота порту. 01:55 – “Меч” – пройшов ворота порту. 02:48 – “Меч” – виконую завдання. 04:35 – “Меч” – дію на землі. Визначайте мене за розрахунком» [3]. Це означало, що десант, не помічений ворогом, висадився в призначеному місці – районі портового елеватора. Моряки зняли трьох часових, розмінували елеватор і зайняли кругову оборону біля дороги з міста в порт у приміщеннях контори порту (див. Додаток 4). Головний опорний пункт десантників знаходився в двоповерховій конторі «Заготзерно». Тут зайняли оборону К.Ф. Ольшанський зі штабом і офіцерами А.Ф. Головлєвим, Г.С. Волошко,

В.Е. Кордою, В.І. Чумаченком, а також 27 моряків, зв'язківців, саперів і провідник А.І. Андреев [4, 57].

Десант розкрив себе вранці 26 березня. Виписка з вахтового журналу радиста О. Лютого: «08:15 – “Меч” – координати 84444. Чекаю ваших дій» [3]. Унаслідок першого боєзйткнення пораненого німецького солдата було захоплено в полон як «язик». Пізніше до сараю, де вело оборону відділення десантників під командуванням старшини 2-ї статті К.В. Бочковича, підійшла друга група супротивника, яка повністю була знищена. Німецький загін, вирішивши, що в будинку знаходиться група підпільників, застосував лобову атаку, проте потрапив під перехресний вогонь відділення К.В. Бочковича і групи старшини 1-ї статті Ю.Є. Лисицина, яка засіла в будівлі контори порту. Силами близько батальйону німці почали новий наступ, оточивши сили десанту з трьох боків. Несподівано впритул по ворогу з контори «Заготзерно» вдарили основні сили загону Ольшанського, примусивши супротивника відступити після відчутних втрат. Радіограма у штаб батальйону: «09:40 – “Меч” – 777, свірь біглий по скупченню піхоти і мінометам супротивника. Веду бій» [3].

Супротивник підтягнув до позицій чотири гармати та чергову атаку почав після артпідготовки. Десантники зазнали втрат, проте напад було відбито. Четверта німецька атака супроводжувалася інтенсивним обстрілом позицій морських піхотинців із гармат і шестиствольних реактивних мінометів. Другий поверх контори порту був зруйнований. К.Ф. Ольшанський отримав важке поранення [12]. Окопи біля залізничного насипу і контора елеватора були знищені цілком. Одному Ю.Є. Лисицину вдалося вибратися до основних сил [13, 218]. Частина Вермахту продовжували наступ за підтримки двох танків. Проти десантників були застосовані вогнемети, запалювальні снаряди, димові шашки. Старший обслуги М.К. Хакімов прямим влученням вивів із ладу німецьку гармату, потім підбив один із танків [13, 219]. Другий танк зупинив важко поранений червонофлотець В.В. Ходирев [31].

26 березня об 11:10 К.Ф. Ольшанський викликав вогонь на себе. Із радіограми: «13:20 – “Меч” – супротивник атакує за підтримки сильного вогню, відбиваємо атаки. Становище важке. Прошу по кв. 84443 дайте швидко» [3]. 26 березня о 15:45 позивний «Меч» замовчав: зв'язок із радіостанцією десантників був втрачений. Зі спогадів учасника Миколаївської операції М. Щербакова: «Під час обстрілу контори було засипане приміщення, де знаходилися штаб і радисти. Розібрали завал. Ольшанський був живий, обидва радисти – Григорій Ковтун і Олександр Лютий – важко поранені, вийшла з ладу радіостанція» [8, 218].

Отже, доля десанту залишалася невідомою до кінця операції. Морські піхотинці сподівалися на наступ фронтових частин, який затягувався. Тоді командир загону вирішив відправити за лінію фронту з донесенням старшину 1-ї статті Ю.Є. Лисицина. Рухаючись уздовж узбережжя р. Південний Буг, він наскочив на міну, вибухом відірвало ступню лівої ноги. Долаючи біль, він шматками тільника

та дротом зав'язав рану. У напівзабутті крижаною водою Бузького лиману в ніч з 26 на 27 березня Ю.Є. Лисицин пробрався до радянських частин [25, 64].

На допомогу загону Ольшанського командування батальйону спробувало в ніч на 27 березня відправити десант із 100 морських піхотинців, проте, через відсутність плавзасобів, операція провалилася [16, 133]. Вранці 27 березня атаки супротивника на позиції десанту відновилися: німці застосували вогнемети і димові шашки. Події того дня відновити за хронологією важко, оскільки учасники оборони періодично втрачали свідомість. Ввечері 27 березня від кулі німецького автоматника загинув командир загону К.Ф. Ольшанський [25, 64]. У ніч з 27 на 28 березня живими залишилися 12 учасників десанту: більшість із них були важко поранені, контужені, отруїлися димом. Німці не ризикнули вночі підійти до руїн контори «Заготзерно»; позиції десантників більше не штурмували, залишаючи місто, щоб не потрапити в оточення [29].

Десант Ольшанського зірвав плани евакуації до Німеччини працездатного населення Миколаєва, перешкодив підризу замінованих об'єктів: портового елеватора, де зберігалось зерно, будівлі 3-ї міської поліклініки [22, 153]. Частини Вермахту відступали до Варварівського мосту. Коли передові загони мотоциклетного батальйону розвідки 28 березня 1944 р. перекрили міст, становище супротивника стало безвихідним. Один із загонів мотоциклетного батальйону першим пробився до місця бою десанту. Розвідники побачили жахливу картину: задимлені руїни портових будівель, розбита німецька техніка і сотні трупів солдат Вермахту на підступах до укріплень. На руках вони винесли поранених «ольшанців», п'ятох – у важкому стані, з огляду на застосування супротивником вогнеметів і газових атак [20, 98].

Верховний головнокомандувач Й.В. Сталін, проінформований про результати Миколаївської десантної операції, віддав наказ про присвоєння звання Героя Радянського Союзу 67 учасникам десантної операції. 68-й – провідник А.І. Андреев – був удостоєний цього звання лише в 1965 р. згідно з клопотанням мешканців Миколаєва [26]. Однак під час аналізу факту присвоєння найвищої нагороди СРСР усім учасникам десанту перед дослідниками постає низка запитань. Чому звання Героя Радянського Союзу 20 квітня 1945 р. було присвоєно 67 учасникам десанту, хоча, за свідченням морських піхотинців 384-го ОБМП, які серед руїн контори портових елеваторів «бачили обгорілі трупи виключно моряків, серед них не було жодного армійця» [14, 14]? Загиблих моряків разом із 12, які залишилися в живих, було 55, оскільки 12 учасників десанту – понтонери, зв'язківці та армійські сапери – до місця виконання завдання не прибули. З листа В.І. Дитяткіна, старшини 1-ї статті 384-го ОБМП (після війни проживав у Харкові), дізнаємося: «Коли ми підійшли до цього місця, побачили групу людей, що стояли на березі, а п'ять човнів прямували до середини річки. Більшість бійців із цієї групи були не з нашого батальйону. Ми провели їх в одну з хат на околиці села, а на світанку їх провів сержант в сторону Балабанівки» [14, 20]. Це була висаджена Ольшанським «армійська обслуга» з 12 бійців. В.І. Дитяткін

звинувачував командира батальйону Ф.Є. Котанова у фальсифікації документів на присвоєння звання Героя Радянського Союзу 12 особам, тіла яких не були знайдені в руїнах контори порту: «Вам як людині, що вела журнал бойових дій, відомо те, що невідоме багатьом. Мені не зрозуміло, чому живі учасники десанту приховують дійсні факти, вносячи плутанину і часткову недовіру до подвигу наших бойових друзів?» [14, 20].

Чому провідник загону А.І. Андреев, участь якого в десантній операції підтверджена моряками, що залишилися в живих, отримав звання Героя Радянського Союзу посмертно лише через 20 років? Репутацію провідника зіпсували попередні сторінки біографії – військовий полон. У червні 1941 р. Миколаївським облвійськкоматом Андреев був мобілізований і потрапив у 601-й окремих батальйон зв'язку 221-ї стрілецької дивізії. Воював, був поранений, потрапив у німецький полон, здійснив втечу наприкінці 1941 р. разом із шістьма військовополоненими, а до Богоявленського дійшов один [3]. Провідником у загін К. Ольшанського напросився сам. Після висадки десанту в районі елеватора мав змогу повернутися назад, проте зробив свій вибір: залишився у складі загону, допомагав пораненим у приміщенні контори порту, підносив зброю, патрони, розбирав завали і загинув як герой.

Слід зазначити, що в Указі Президії Верховної Ради СРСР «Про присвоєння звання Героя Радянського Союзу офіцерському, старшинському і рядовому складу ВМФ» від 20 квітня 1945 р. замість «12 безіменних героїв» занесені прізвища осіб, які не мають стосунку до легендарного десанту (винятком може бути прізвище командира 384-го ОБМП майора Ф.Є. Котанова, який планував операцію): старшина 1-ї статті Г.М. Агафонов, гв. старший лейтенант К.В. Благодаров, старший червонофлотець М.А. Жуков, капітан-лейтенант А.І. Іванніков, гв. старший лейтенант М.М. Казаков, старший лейтенант Е.Г. Лариков, лейтенант М.Г. Мочалін, червоноармієць Б.Б. Мурадов, лейтенант М.А. Сисоєв, гв. капітан 3 рангу І.В. Травнін, підполковник П.А. Усачов [3]. У відповіді на запит в Інститут військової історії Міноборони СРСР від 25 березня 1985 р. щодо цього зазначено: «Документів, які б підтверджували їхню безпосередню участь у бойових діях і в тому, що вони розділили трагічну долю десанту, в ЦАМО та ЦВМА не виявлено» [14, 215].

Дотепер залишається відкритим ще одне питання: чому в списках десантного загону Ольшанського не було виявлено ні зв'язківців, ні саперів? Прізвища чотирьох із них встановлені: П.Г. Русін – сержант, командир відділення саперів 57-го окремого інженерно-саперного батальйону (далі – ОІСБ); Д.М. Чекунов – ефрейтор, сапер 1-ї роти 57-го ОІСБ; Б.О. Монастирських – капітан, начальник групи радіостанцій командувача 28-ї армії, В.С. Самойлов – старший сержант 28-ї армії [3]. Можна припустити, що вісім осіб, імена яких залишилися невідомими, належали до «армійської прислуги», яку К. Ольшанський зняв із човнів за 2 км від Богоявленського.

У процесі дослідження нами також здійснено аналіз етнічного складу Миколаївського десанту (55 морських піхотинців і провідник), що підкреслює його

інтернаціональний характер: 30 росіян (54 %); 19 українців (34 %); 7 представників інших етнічних груп (12 %) – 2 татар, 1 білорус, 1 аварець, 1 адигеець, 1 азербайджанець, 1 циган. Встановлені прізвища вихідців із Харківської області, учасників героїчного десанту: К.Ф. Ольшанський – старший лейтенант, командир десантного загону, уродженець с. Приколотне Великобурлуцького району; П.С. Шип – автоматник 384-го ОБМП, молодший сержант, уродженець с. Червоноармійське-1 Вовчанського району; Г.І. Ковтун – радист взводу зв'язку 384-го ОБМП, старший матрос, уродженець с. Черемушне Зміївського району.

На фоні прорахунків у плануванні, матеріальному та технічному забезпеченні Миколаївської десантної операції 25–28 березня 1944 р. проявилися індивідуальний подвиг і самопожертва всього особового складу загону. Для оцінки результативності Миколаївського десанту 25–28 березня в ході Одеської наступальної операції (26 березня – 14 квітня 1944 р.) важливим є аналіз документальної джерельної бази. У Бойовому донесенні № 071/оп командира 384-го ОБМП Ф.Є. Котанова про дії десантного загону К.Ф. Ольшанського в Миколаївському порту 26–27 березня 1944 р. від 30 березня 1944 р. зазначено: «Супротивник стягнув близько полку піхоти, артилерію, міномети, вогнемети і почав штурм. Моряки знищили до 700 солдат і офіцерів, забезпечивши визволення Миколаєва» [14, 199]. Згідно з висновками Акту розслідування героїчних дій десантного загону старшого лейтенанта К.Ф. Ольшанського, проведеного спеціальною комісією під керівництвом майора С.В. Аряшева, «на позиції ольшанців супротивник кинув 3 батальйони піхоти, 2 середні танки, 4 75-мм гармати, 2 багатоствольні міномети, вогнемети. За дві доби морські піхотинці відбили 18 ворожих атак, знищили близько 700 німецьких солдат і офіцерів» [14, 198].

Отже, ізольований від основних частин РСЧА, без значної артилерійської та авіаційної підтримки, втративши радіозв'язок із батальйоном, десант виконав поставлені завдання, хоча був майже цілком знищений супротивником, що підкреслює трагізм міфу про блискуче сплановану десантну операцію в німецький тил, культивованій радянською історіографією. Героїчні дії десанту зруйнували оборону супротивника, прискорили визволення 28 березня 1944 р. Миколаєва і обумовили результативність всієї Одеської наступальної операції. Перспективами подальших наукових розвідок у дослідженні теми можуть стати наступні: історія Миколаївського десанту в зарубіжній історіографії, інтерпретація окремих аспектів проблеми у вимірі усної історії, історії повсякденності, етнічної історії.

Бойові дії десантного загону 384-го ОБМП під час звільнення м. Миколаїв 26-28 березня 1944 р. [26]

Старший лейтенант
К.Ф. Ольшанський, 1943 р.
(з експозиції Музею
Героя Радянського Союзу
К.Ф. Ольшанського,
с/мт Приколотне Великобурлуцького
району Харківської області)

Карта-схема 15-км десантного маршруту загону К.Ф. Ольшанського 25-26 березня 1944 р. проти течії р. Південний Буг від с. Богоявленське до воріт Миколаївського морського порту (з експозиції Музею Героя Радянського Союзу К.Ф. Ольшанського, смт Приколотне Великобурлуцького району Харківської області)

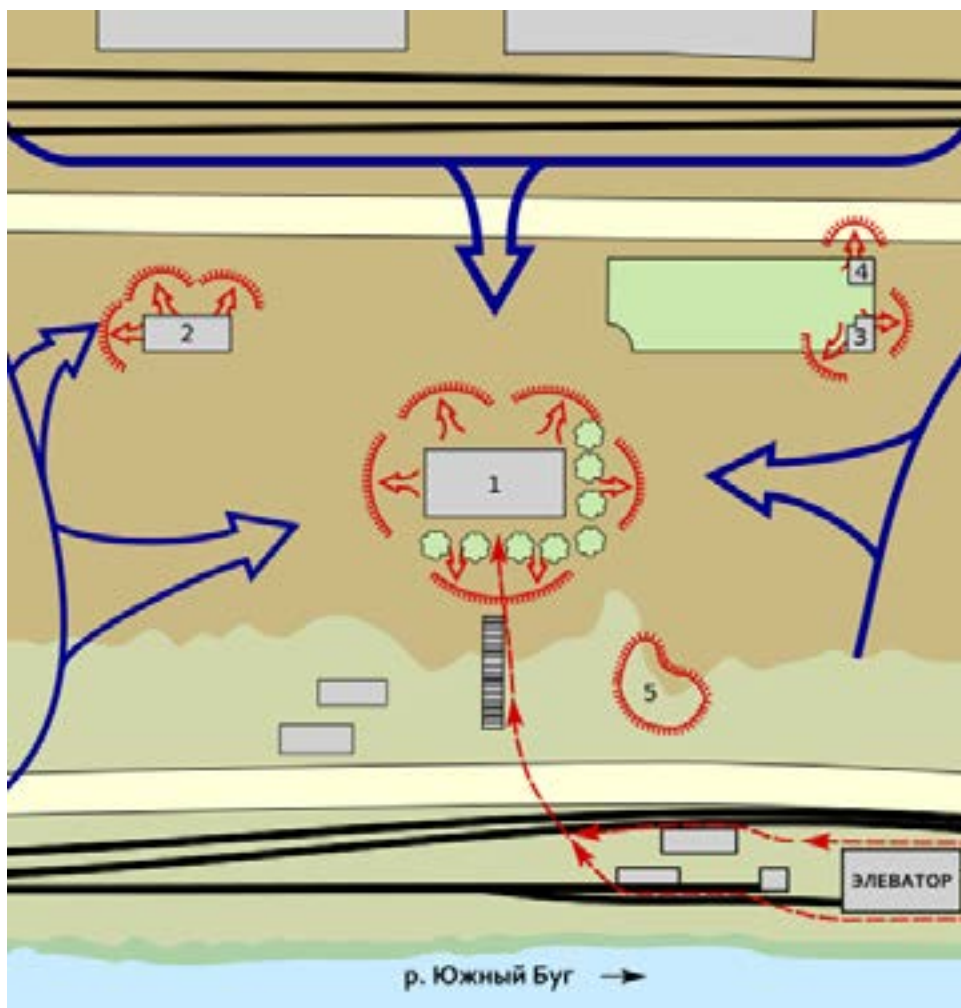

Схема бойових дій десанту К.Ф. Ольшанського 26-28 березня 1944 р. [26]:

1. Контора порту «Заготзерно» (2 поверхи з підвалом) – основний опорний пункт, де розташувалися К. Ольшанський зі штабом і офіцери А.Ф. Головльов, Г.С. Волошко, В.Е. Корда, В.І. Чумаченко, а також 27 моряків, зв'язківців, саперів і провідник А.І. Андреев.

2. Кам'яний сарай (свинарник), у якому вели бій 9 моряків: старшина 2-ї статті К.В. Бочкович, червонофлотці М.А. Гребенюк, І.П. Дементьев, А.І. Куприянов, М.Я. Медведев, В.С. Міненков, Є.М. Павлов, Т.І. Прокоф'єв, М.К. Хакімов, озброєні ПТР і ДП.

3. Опорний пункт контори елеватора, дерев'яний будинок, у якому вели бій 9 моряків: старшина 1-ї статті Ю.Є. Лисицин, червонофлотці І.А. Макейнон, П.П. Артем'єв, А.К. Мамедов і 5 саперів.

4. Опорний пункт контори елеватора, в якому вів бій матрос Г.Д. Дермановський.

5. Залізничний насип, де вели бій 4 червонофлотці: М.І. Авраменко, В.І. Кипенко, Є.О. Пархомчук, А.В. Недогибченко, озброєні ПТР і ДП.

1. Азаров Н.В. В боях и походах. Черноморский флот в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. – М.: Воениздат, 1961. – 260 с.
2. Акчасов В.И., Павлович Н.Б. Советское военно-морское искусство в Великой Отечественной войне. – М.: Воениздат, 1973. – 384 с.
3. Артюшенко О.Г. Подвиг ольшанцев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://old.artyushenkooleg.ru/index.php/velikaya-otechestvennaya-vojna-1941-1945-g/podvig-geroia-sovetskogo-soyuza-olshanskogo-konstantina-fyodorovicha>. – Назва з екрана.
4. Архипенко В.К. Созвездие ольшанцев. – М.: Политиздат, 1980. – 144 с.
5. Аряшев С.В. На подступах к Николаеву // Южная правда. – 1971. – 28 марта.
6. Басов А.В. Флот в Великой Отечественной войне 1941-1945: Опыт оперативно-стратегического применения. – М.: Наука, 1980. – 304 с.
7. Боевые подвиги черноморцев в Великой Отечественной войне. – М.: Изд-во Политуправления КЧФ, 1957. – 453 с.
8. Божаткин М.И. Десант принимает бой: документальная повесть. – 2-е изд., испр. – Николаев: Возможности Киммерии, 2011. – 400 с.
9. Божаткин М.И. Крепость у моря. – К.: Дніпро, 1980. – 509 с.
10. Ванеев Г.И. Черноморцы в Великой Отечественной войне. – М.: Воениздат, 1978. – 354 с.
11. Великая Отечественная война. 1944 год. Исследования, документы, комментарии / В.С. Христофоров // Институт российской истории РАН, Главное архивное управление г. Москвы, Центральный архив ФСБ России. – М.: Изд-во Главного архивного управления Москвы, 2012. – 616 с.
12. Гайдаенко Н. Командир десанта // Красный черноморец. – 1945. – 28 марта.
13. Герои Советского Союза Военно-Морского Флота 1937-1945: Биографический справочник / сост. П.Г. Тарасов и др. – М.: Воениздат, 1977. – 354 с.
14. Герои, без которых немыслима жизнь / «Альтруист» – Харьковская журналистская поисково-исследовательская организация. – Харьков: Издательская группа «РА – Каравелла», 2000. – 288 с.
15. Грицюк В.М. Стратегічні та фронтові операції Великої Вітчизняної війни на території України / НАН України, Ін-т історії України. – К.: Либідь, 2010. – 350 с.
16. Гусев М.Н. Герои в бушлатах. – Изд. 3-е, доп. – Донецк: Донбасс, 1986. – 165 с.
17. Захаров С.Е. История военно-морского искусства. – М.: Воениздат, 1969. – 216 с.
18. История 384-го Отдельного Краснознаменного Николаевского батальона морской пехоты. 1943-1945 гг. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pr.ua/news.php?new=38074>. – Назва з екрана.
19. Коваль М.В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939–1945 рр.). – К.: Либідь, 1999. – 336 с.
20. Котанов Ф.Е. Матросский батальон. – Мариуполь, 1996. – 123 с.
21. Котанов Ф.Е. Морская пехота в атаке // Южная правда. – 1979. – 25 марта.
22. Лагин Л. Николаевский десант. – М.: Изд-во Политуправления КЧФ, 1987. – 184 с.
23. Майстер Ю. Восточный фронт – война на море 1941-1945; [пер. с нем. С.А. Липатова]. – М.: Эксмо, 2005. – 322 с.
24. Маништейн Э. фон. Утерянные победы. Воспоминания фельдмаршала; [пер. с нем.]. – М.; АСТ: ХРАНИТЕЛЬ, 2007. – 828 с.
25. Медведев Н. Нас было 68: Воспоминания о героях-моряках / Лит. запись И. Жигалова. – Изд. переработ. и доп. – М.: Изд. ДОСААФ, 1966. – 80 с.

26. *Морской десант в порту Николаева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bgidkov.ru>. – Назва з екрана.*
27. *Никольский Б. Великая Отечественная война на Черном море [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.proza.ru/2014/02/15/1907>. – Назва з екрана.*
28. *Прохватилов Ю.И. Огненные мили матросского батальона. – Мариуполь: Предприятие «Газета “Приазовский рабочий”», 1998. – 301 с.*
29. *Решетник Ю. Легендарный десант: взгляд из XXI века // Вечерний Николаев. – 2011. – № 34 (3050). – 25 марта [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vn.mk.ua/stories.php?id=12293>. – Назва з екрана.*
30. *Руге Ф. Война на море. 1939–1945. – М.: АСТ; СПб.: Полигон, 2000. – 398 с.*
31. *Суковский С. Николаевский десант // Красный черноморец. – 1945. – 25 апреля.*
32. *Цыганов В.И. «...от “Меча” и погибнет!». – Николаев: Издатель Гудым И.А., 2011. – 448 с.*
33. *Цыганов В.И. Удар «Меча». – Николаев: Издатель Гудым И.А., 2008. – 368 с.*

© Лариса ЯМПОЛЬСКАЯ

НИКОЛАЕВСКИЙ МОРСКОЙ ДЕСАНТ ПОД КОМАНДОВАНИЕМ К.Ф. ОЛЬШАНСКОГО (25–28 МАРТА 1944 г.): ПОДВИГ ИЛИ ТРАГЕДИЯ МИФА?

В статье проанализированы предпосылки проведения, ход и результативность Николаевского морского десанта под командованием К.Ф. Ольшанского (25–28 марта 1944 г.) в контексте Одесской наступательной операции. Выявлены просчеты командования 28-й армии и 384-го отдельного батальона морской пехоты в планировании и проведении операции, приведшие к гибели десанта. Уточнен количественный и этнический состав отряда морских пехотинцев. Поднята проблема фальсификации документов о присвоении звания Героя Советского Союза 12 лицам, не имевшим отношения к десантной операции.

Ключевые слова: *Николаевский морской десант, Одесская наступательная операция, 28-я армия, 384-й отдельный батальон морской пехоты, отряд морских пехотинцев.*

© Larysa YAMPOLSKA

MYKOLAYIV MARINE LANDING OPERATION UNDER THE COMMAND OF K.F. OLSHANSKY (MARCH 25–28, 1944): FEAT OR TRAGEDY OF MYTH?

The scientific relevance of the theme which chosen for the study is in the sharp discussion of contemporary historical science around the history of the Mykolayiv landing operation on March 25–28, 1944 in the context of the Odessa offensive operation (March 26 –

April 14, 1944), the need to avoid falsifications of Soviet historiography and the search for new interpretations of the preparation and conducting of the landing operation.

The purpose of this work is to analyze the preconditions for conducting, the course and effectiveness of the combat actions of the Mykolayiv landing under the command of Konstantin Olshansky. In particular the author identifies some research tasks: to find out the disadvantages of the command of the 384th Separate Marine Battalion in the planning and conducting of the landing operation, to identify tactical miscalculations of the 28th Army command, which led to the death of the marines detachment, to specify quantitative and ethnic composition of the landing squad; to raise the issue of falsifying documents for the title of the Hero of the Soviet Union for 12 persons who weren't involved in the landing operation.

General scientific and special historical methods of research have been used by the author.

The novelty of the author's approach is explained by the lack of comprehensive scientific works in the national historical science, which based on published documents of the Central Archive of the Ministry of Defense of the Russian Federation and the Central Naval Archive. They reveal the objective history of the Mykolayiv marine landing operation on March 25-28, 1944 without falsification or heroization according to the Soviet ideology. The local lore sources, in particular materials from the exposition and funds of the Museum of the Hero of the Soviet Union Konstantin Olshansky have been involved to study the issue by the author.

The conclusions about the Olshansky landing was unique military operation during the World War II, for its implementation the title of Hero of the Soviet Union was conferred to all its participants have been made in this article. After the Bereznegovato-Snigierovska operation the troops of the 3rd Ukrainian Front went to the eastern approaches to Mykolayiv, which had been classified by A. Hitler to the category of «fortresses», taking into account the inaccessible and deeply fortified defense between Ingul and the Buh estuary. Several attempts to take the city right away didn't bring a positive result. The command of the 28th Army, the 384th Separate Marine Battalion which was subordinated, took a risky decision to land the marines detachment under the command of Senior Lieutenant Olshansky at the rear of the enemy.

Despite the miscalculations in the planning, insufficient material and technical support for the Mykolayiv landing operation on March 25-28, 1944 the individual feat and self-sacrifice of all the detachment personnel, which crashed 18 enemy attacks during two days, destroyed more than 700 Nazis, several tanks and guns, sowed panic at the rear of the enemy and prevented the destruction of the port and warehouse for storing grain. Despite the isolation from the main parts of the Red Army, the lack of artillery and aviation support, the loss of radio communications with the battalion, the marines detachment had fulfilled the tasks, although it has been destroyed practically completely by the enemy.

Keywords: Mykolayiv landing operation, Odessa offensive operation, 28th Army, 384th Separate Marine Battalion, marines detachment.